

Χτισμένος στις κατάφυτες πλαγιές του Σμόλικα, ο οικισμός των Αρμάτων, τα τελευταία χρόνια έχει βγει από την αφάνεια, με ασφαλιτόστρωση σε όλο το οδικό του δίκτυο και με ωραία έργα όπως η αποκατάσταση του παραδοσιακού υδροπρίονου, που κάποτε εξυπηρετούσε τις ανάγκες της ευρύτερης περιοχής.

ΤΑ «ΑΡΜΑΤΑ» ΤΗΣ ΛΑΚΚΑΣ ΑΩΟΥ

Κείμενο: Θεόφιλος Μπασιγουράκης, Φωτογραφίες: Άννα Καλαϊτζή

Ξεφυλλίζω το εξαντλημένο από χρόνια τεύχος 7 Δεκεμβρίου 1997. Που, ανάμεσα στα άλλα θέματά του, περιέχει και το μοναδικό μέχρι σήμερα άρθρο ελληνικού εντύπου, για τα πέντε χωριά της «**Λάκκας Αώου**». Σ' ένα απ' αυτά τα χωριά, και συγκεκριμένα στα «Άρματα», μας έχει προσκαλέσει για την γιορτή της Παναγίας ο **Ηλίας Παπαναστασίου** (1).

-*Νομίζω πως θα αντικρίσετε ένα χωριό πολύ διαφορετικό, λέει ο Ηλίας. Και βέβαια θα δείτε και το αναστηλωμένο παλιό υδροπρίνο, ένα από τα ελάχιστα του είδους του στην Ελλάδα.*

Ξεκινάμε για τα Άρματα, λοιπόν. Εγνατία Οδός Βέροια, 13 αλλεπάλληλες σήραγγες και πριν το καταλάβουμε, Γρεβενά. Τόσο απλά, τώρα πια. Στη συνέχεια υψίπεδα Βασιλίτσας και αυχένια στα 2.000 μέτρα. Εμβληματικά ρόμπολα, μαυρόπευκα και οξυές. Στην κατεβασιά το Δίστρατο, η πύλη της Ηπείρου. Διαδοχικές ανηφορικές φουρκέτες, δεξιά διακλάδωση προς Βάλια Κίρνα και Σαμαρίνα και, τέλος, 230 χιλιόμετρα, μακριά από τη Θεσσαλονίκη, εμφανίζονται τα Άρματα.

16 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Με την πρώτη μακρινή ματιά τα Άρματα μοιάζουν ίδια, όπως παλιά. Οι διαφορές, ωστόσο, είναι πολλές και σημαντικές. Στο οδικό δίκτυο αρχικά. Είναι πια ασφάλτινο,

μας εξασφαλίζει άνετη πρόσβαση στο χωριό. Ανακαλούμε στη μνήμη τον αλλοτινό στενό χωματόδρομο, με την έντονη κλίση, τα αυλάκια και τις λάσπες. Η εγκατάλειψη του τόπου ήταν ολοφάνερη και η απογοήτευσή μας μεγάλη. Μεγάλος όμως ήταν και ο θαυμασμός μας προς τους λιγοστούς εκείνους κατοίκους των Αρμάτων, που εξακολουθούσαν πεισματικά να «φυλάττουν Θερμοπύλες» στις ερημίες τους.

Καθώς πλησιάζουμε προς το κέντρο του χωριού οι διαφορές είναι μεγάλες και ορατές. Μας υποδέχεται, αρχικά η σκεπαστή, πετρόχτιστη κρήνη με δύο ανοξείδωτες βρύσες που τρέχουν άφθονο νερό. Είναι τα περίφημα νερά που πηγάζουν από τις νερομάνες του Σμόλικα, στις νότιες πλαγιές του πανύψηλου βουνού. Ένα ωραιότατο κιόσκι με μεγάλο τραπέζι και παγκάκια προσφέρει ξεκούραση με ανοιχτή θέα, σε ντόπιους και επισκέπτες. Η παρουσία των καλοφτιαγμένων αυτών έργων ανατρέπει την εικόνα εγκατάλειψης του παρελθόντος, ξαναβάζει τα Άρματα στην οικογένεια των «ζωντανών» χωριών (2).

-*Και τώρα, πάμε να δούμε το παραδοσιακό νεροπρίνο, λέει ο Ηλίας.*

Μερικές δεκάδες μέτρα μετά την κρήνη και το κιόσκι ένα βουερό ρέμα κατηφορίζει απ' το βουνό με κρυστάλλινο νερό. Εδώ ήταν κάποτε εγκατεστημένο το νεροπρίνο του χωριού. Ήταν πολύ χρήσιμο για την οικονομία του τόπου, αφού η υλοτομία

1. Τα υπόλοιπα 4 που συναντάμε κατά σειρά από την Κόνιτσα προς την Βασιλίτσα είναι το Ελεύθερο, το Παλαιόσέλλι, οι Πάδες, και, μετά τα Άρματα, το Δίστρατο.

2. Για τον προγραμματισμό, χρηματοδότηση και ολοκλήρωση αυτών των έργων σημαντική υπήρξε η συμβολή του επί δεξιά Προέδρου της Κοινότητας Αρμάτων Βασιλή Καλάμη.

Ατσάλινο πριόνι με μεγάλα δόντια και χοντρός κορμός στο αναστηλωμένο παραδοσιακό υδροπρίονο στα Άρματα. Η Κινητήρια δύναμη το νερό, κυλούσε από τις πλαγιές του Σμόλικα δωρεάν. Χάρis σ' αυτό λειτουργούσε το παραδοσιακό υδροπρίονο, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες κατεργασίας ξύλου όλης της ευρύτερης περιοχής

ήταν από τις πρώτες ασχολίες των κατοίκων. Στα Άρματα επίσης ασχολούνταν με την γεωργία, την κτηνοτροφία και την παραγωγή ξυλοκάρβουνου και κατραμιού.

Η κατασκευή- ή μάλλον η ανακατασκευή- του υδροπρίονου είναι πραγματικά εξαιρετική. Μας εντυπωσιάζει η στιβαρή συναρμογή των δομικών υλικών: της πέτρας, τουτσιμέντου, των ενδιάμεσων χοντρών κορμών. Η λειτουργία του υδροπρίονου έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την αντίστοιχη του νερόμυλου. Κι εδώ το νερό διοχετεύεται μέσα στην ξύλινη «καρούττα», που με μήκος πολλών μέτρων και σημαντική υψομετρική διαφορά, δίνει μεγάλη ταχύτητα και ορμή στο νερό της ρεματιάς.

Φτερωτή, γρανάζια, ο «κουτσός» ή «στριφτό», το χοντρόξυλο δηλαδή που παίρνει κίνηση από την δύναμη του νερού και στη συνέχεια το τελάρo ή «αργαλειός». Που πάνω του είναι στερεωμένο το πριόνι. Εάν πριόνι από χοντρό ατσάλι με μεγάλα δόντια, που μπορεί να κόψει ακόμα και κορμό διαμέτρου ενός μέτρου! Ο κορμός τοποθετείτο πάνω σε μια ξύλινη βάση, τον «αραμπά», που επίσης μετακινείτο με την δύναμη του νερού.

-Λειτουργία απόλυτα οικολογική με μηδενικό κόστος, σχολιάζει ο Ηλίας. Καμιά σχέση με τις σημερινές ενεργοβόρες μηχανές.

Η ύπαρξη, βέβαια, του υδροπρίονου δεν ήταν σημαντική μόνον για τα Άρματα και τα άλλα χωριά της Λάκκας Αώου.

Από το αυλάκι διοχετεύετο το νερό στην καρούτα και με την ορμή που αποκτούσε έθετε σε λειτουργία το πρίονι

Υλοτομικές δραστηριότητες είχαν και τα αντικρινά χωριά του Ζαγοριού, η **Λαΐστα**, το **Ηλιοχώρι** και **Βρυσοχώρι**. Το υδροπρίονο ήταν απαραίτητο για την παραγωγή ξυλείας που χρησιμοποιείτο για την κατασκευή πατωμάτων, ταβανιών, κουφωμάτων, καδρονιών και όλων γενικά των ξύλινων μερών για μια οικοδομή ή για παρεμφερείς κατασκευές.

Παράλληλα με την καρούτα του υδροπρίονου υπάρχει άλλη μια, μικρότερη και στενότερη. Είναι αυτή που τροφοδοτεί με ορμητικό, καθαίο νερό την διπλανή «ντριστελλά», την νεροτριβή δηλαδή, που κάποτε ήταν το φυσικό και οικολογικό πλυντήριο των νοικοκυριών της υπαίθρου, για το πλύσιμο των χοντρών

μάλλινων ρούχων, σκεπασμάτων και βελεντζών.

Λίγο πιο πάνω, στην αντικρινή όχθη της ρεματιάς, τα Άρματα μας επιφυλάσσουν άλλη μια εικόνα, ανύπαρκτη στα χρόνια της αρχικής γνωριμίας μας τον τόπο. Είναι το Πεστροφροφροφείο του **Στέργιου Γιαννάκου**. Εδώ σε υψόμετρο 1.000 μέτρων, είναι εγκατεστημένες οι εννιά δεξαμενές της μονάδας.

-Οι πέστροφες των Αρμάτων είναι φημισμένες για την ποιότητα και την νοστιμιά τους, λέει ο Ηλίας. Έρχονται και τις παίρνουν απ' όλη την γύρω περιοχή. Γι αυτό και σπάνια προλαβαίνουν να μεγαλώσουν.

-Πού οφείλεται αυτή η ποιότητα των ψαριών; ρωτάμε τον Στέργιο.

-Μα, φυσικά, στην απόλυτη καθαρότητα του νερού, που αναβλύζει από την αντικρινή πηγή και περνάει απευθείας μέσα από τις δεξαμενές των ψαριών.

Με ετήσια παραγωγή που μπορεί να φτάσει και τους τρεις τόνους, ο Στέργιος μάς δείχνει έναν υγιέστατο τρόπο να παραμείνει με αξιώσεις ένας νέος άνθρωπος στον τόπο του. Δίπλα από την δεξαμενή των ψαριών βρίσκεται και το σπιτικό της οικογένειας Γιαννάκου. Στο περιποιημένο περιβολάκι με τα διάφορα ζαρζαβάρια κυρίαρχη θέση καταλαμβάνει η ποικιλία των ορεινών φασολιών Αρμάτων, που είναι γνωστά για την νοστιμιά τους. Την συνολική ιδιυλλιακή εικόνα συμπληρώνουν τα πάμπολλα λουλούδια και ιδιαίτερα οι πολύχρωμες και εξαιρετικά μεγάλου μεγέθους ντάλιες.

Στο πεστροφωτροφείο του Στέργιου Γιαννάκου. Τα ολοκάθαρα νερά της διπλανής πηγής είναι ο σημαντικότερος παράγοντας της ποιότητας των ψαριών. Απέναντι, δεξιά: Παραδοσιακή γάστρα στην πυροστιά της κυρίας Ασημούλας.

ΕΝΑ ΖΩΝΤΑΝΟ ΟΡΑΙΟ ΧΩΡΙΟ

Γιορτή της Παναγίας σήμερα, από τις μεγαλύτερες της Ορθοδοξίας. Που μας προετοιμάζει ψυχολογικά για τον αποχαιρετισμό του καλοκαιριού και το καλωσόρισμα των δροσερών φθινοπωριάτικων ημερών. Στα Άρματα ο ενοριακός ναός δεν είναι αφιερωμένος στην Παναγία αλλά στον θαλασσινό **Άγιο Νικόλαο**. Η εκκλησία βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και στη διαδρομή ο Ηλίας χαιρετά αρκετούς συντοπίτες του. Είναι ευχάριστο να βρίσκεται κάποιος στον τόπο του, ανάμεσα σε φίλους. Που εδώ στα Άρματα έχουν καταλάβει τα δροσερά υπαίθρια τραπεζάκια στην «**Φωλιά του Σμόλικα**». Είναι η μοναδική ταβερνούλα, καφενείο και μπαράκι του χωριού, όλα σε ένα. Δίπλα ακριβώς είναι ο ναός, που τούτη την ώρα είναι ανοιχτός.

Είναι μια μονόχωρη εκκλησία χτισμένη σε πλακόστρωτη πλατεία, στη σκιά μεγάλου πλατανιού. Η καλοφτιαγμένη πέτρινη τοικοποιΐα χρονολογείται από το **1862**. Στο ενσωματωμένο καμπαναριό αναγράφεται η χρονολογία **1866**, της αρχικής του κατασκευής, ενώ πιο κάτω η χρονολογία ανακαίνισής του: **1928**. Ωραία είναι και η στέγη, καλυμμένη με σχιστόπλακες.

Η πετρόχτιστη εκκλησία του Αγίου Νικολάου χρονολογείται από το 1862. Αρκετές εικόνες στο τέμπλο χρονολογούνται από τις αρχές του 19ου αιώνα ενώ στους τοίχους σώζονται πολλές αγιογραφίες.

Ο σιδερένιος σταυρός αποδίδεται στον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό

Στο εσωτερικό του μικρού ναού ξεχωρίζει το θαυμάσιο ξύλινο ταβάνι, οι αγιογραφίες στους τοίχους, ενώ στο λιτό ξύλινο τέμπλο υπάρχουν εικόνες παλιές κάποιες από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ένα κειμήλιο μεγάλης συναισθηματικής και ιστορικής αξίας για τους κατοίκους των Αρμάτων, είναι ένας χειροποίητος πολύ απλός, σιδερένιος σταυρός. Κατά την παράδοση τον άφησε σε μια αιωνόβια βαλανιδιά, στον δυτικό αυχένα του χωριού, ο **Άγιος Κωσμάς ο Αιτωλός**, όταν στη διάρκεια της περιοδείας του, διάβηκε από τ' Αρματα. Καθώς παίρνει να μεσημεριάζει είναι καλή ώρα για ένα τσιπουράκι στο

ταβερνείο, πολύ αγαπητό σ' όλους τους θαμώνες. Μας το σερβίρουν ο **Γιάννης Παπανικολάου** με την **Μαίρη**, που διαχειρίζονται από το 2007 το μαγαζί. Σ' αυτό το διώροφο πέτρινο κτίριο κάποτε στεγαζόταν το σχολείο του χωριού. Σήμερα, με ηλικιωμένους -κυρίως- κατοίκους, που οι μόνιμοι δεν ξεπερνάνε τους 25-30, είναι ανέφικτη η λειτουργία σχολείου.

Λιτά μεζεδάκια και ωραίο ντόπιο τσίπουρο στη σκιά. Γύρω μας είναι υπέροχη η φύση, με αεράκι που κατηφορίζει δροσερό από τις πευκόφυτες πλαγιές του μεγάλου βουνού.

Στο πάλαι ποτέ σχολείο των Αρμάτων στεγάζεται εδώ και μερικά χρόνια η «Φωλιά του Σμόλικα», η ταβερνούλα-καφενείο, που αποτελεί το μοναδικό σημείο συνάντησης ντόπιων και ξένων στο χωριό

ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΜΕ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ

Στο φιλόξενο σπίτι του Ηλία επαληθεύεται με τον καλύτερο τρόπο η λαϊκή ρήση: «όλοι οι καλοί χωρούν». Η μητέρα του φίλου μας, η κυρία **Ερμιόνη**, μάς τοποθετεί όλους -και δεν είμαστε και λίγοι- με περίσσια σύνεση, φροντίζοντας -κυρίως- τους φιλοξενούμενους του γιού της.

Η παραμονή μας στο σπίτι του χωριού είναι μια ευχάριστη παρένθεση ανάμεσα στις αναρίθμητες διανυκτερεύσεις μας σε κάθε μορφής ξενοδοχεία της Ελλάδας. Εδώ είναι όλα τόσο ανθρώπινα και οικεία.

Τα κρεβάτια, τα σκεπάσματα το ελληνικό καφεδάκι στην καταπληκτική βεράντα, με την ανεμπόδιστη θέα στην αντικρινή κορυφογραμμή της Τύμφης.

Για το γιορτινό τραπέζι της μέρας, μάς έχουν προσκαλέσει στο διπλανό πατρογονικό σπίτι τα αδελφία της Ερμιόνης, ο **Χρήστος Βάρνας** και ο **Δημήτρης**. Άνθρωποι συμπαθέστατοι, εξωστρεφείς και φιλόξενοι, διανθίζουν τις συζητήσεις τους με πηγαίο χιούμορ και με διηγήσεις από τα περασμένα χρόνια του χωριού. Και όταν ανοίγει η πόρτα του ξυλόφουρνου και εμφανίζονται τα ταψιά με το ντόπιο κατσικάκι, ο τόπος ευωδιάζει. Είναι ένα εκπληκτικό γεύμα στο υπαίθριο ταρατσάκι, κάτω από τη σκιά της μεγάλης κληματαριάς.

Τις βραδινές ώρες την τιμητική της έχει η «Φωλιά του Σμόλικα», το ταβερνάκι της πλατείας. Εδώ έχουν σπεύσει από νωρίς κάτοικοι των Αρμάτων και επισκέπτες για να γευτούν τα ψητά του Γιάννη, τις μπριζόλες, τα σουτζουκάκια, το κεμπάπ από προβατίνα. Δεν έχουν καμία σχέση τα σημερινά Άρματα μ' εκείνα που κάποτε είχαμε γνωρίσει. Είναι τόσο ευχάριστο να βλέπουμε όλο αυτό τον κόσμο να τσουγκρίζει τα ποτήρια του, ν' αστειεύεται και να εύχεται Υγεία και Έξοδο απ' την κρίση.

Με πέτρινη τοικοποιία και με πλάκα στην σκεπή, το κιάσκι και η κρήνη έχουν πολύ ομορφύνει την σύγχρονη εικόνα των Αρμάτων.

Πριν επιστρέψουμε στο σπίτι κάνουμε μια νυχτερινή βόλτα ως τους Πάδες. Στη διαδρομή επικρατεί απόλυτη γαλήνη. Οι μόνες ζωντανές παρουσίες είναι οι διαδοχικές εμφανίσεις τεσσάρων λαγών. Κάποια στιγμή προβάλλει στο φόντο του ουρανού μια συμμετρική, πανύψηλη πυραμίδα. Σταματάω το αυτοκίνητο και βγαίνουμε έξω.

-Να, εκείνη εκεί πάνω είναι η κορυφή του Σμόλικα, η δεύτερη ψηλότερη της Ελλάδας, λέω στην Αθηνά

-Συμφωνείτε να ξεκινήσουμε αύριο για την Δρακόλιμνη του Σμόλικα; ρωτάει η Άννα.

-Έχει κι εκεί τριγωνάκια; ρωτάει η Αθηνά

-Ε, βέβαια, τι Δρακόλιμνη θα ήταν χωρίς τριγωνάκια;

-Ε, τότε, ας πάμε.

Στην νυχτερινή ταράτσα του Ηλία το θέμα της συζήτησης είναι η αυριανή μας ανάβαση στο βουνό

-Θα 'ρθει και το παιδί; ρωτάει η Ερμιόνη

-Ε, βέβαια, θέλει να ξαναβρεί τα αγαπημένα της τριγωνάκια.

ΤΑ «ΑΡΜΑΤΑ» ΤΗΣ ΛΑΚΚΑΣ ΑΛΟΥ

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΤΑΒΕΡΝΑ-ΚΑΦΕΝΕΙΟ «Η ΦΩΛΙΑ ΤΟΥ ΣΜΟΛΙΚΑ» τηλ. **6977 009872** (ΓΙΑΝΝΗ) & **6977 245261** (ΜΑΙΡΗ)
Εκτός από φαγητό μπορεί κάποιος και να διανυκτερεύσει (αν παραστεί η ανάγκη).

ΠΕΣΤΡΟΦΟΤΡΟΦΕΙΟ ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ (μυτέρα ΑΣΗΜΟΥΛΑ) τηλ. **26550 24879** & **6979077573**

ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΑΡΜΑΤΩΝ

ΑΠΟ ΚΟΝΙΤΣΑ: **37 χλμ.**

ΑΠΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑ: **101 χλμ.**

ΑΠΟ ΓΡΕΒΕΝΑ: **70 χλμ.**

ΑΠΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: **239 χλμ.**

ΑΠΟ ΑΘΗΝΑ: **487 χλμ.**

ΧΑΡΤΗΣ

ΓΡΑΜΜΟΣ-ΣΜΟΛΙΚΑΣ-ΒΟΪΟ-ΒΑΣΙΛΙΤΣΑ: 1: 50.000 / Anavasi